

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Ի Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ե Ն Դ Ը Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Շ Ա Ր Ո Ւ Ն Ե Ա Յ

1813.

19. 20. 21. Յ Ո Ւ Ն Ի Ս Ի:

Ն Ե Մ Յ Ե Ս Տ Ա Ն.

Փ Ր Ա Ն Ս Ա.

Վ Ե Լ Ե Ն Կ. 15 Մայիս:

Փ ա ր Ե Ղ. 29 Մայիս:

Բանդվեցան հաստեղը հինգ խաղաղ զան՝ որոնք ծածուկ կը ընկնէին թըղ-
թեղէն ստակ, անոր համար կը վախճուէր
որ թղթերուն գինը շատ վար իջնի, բայց
չեղաւ այնպէս:

(Օրագր. Կայսեր:)

18 ին:

Մոսկովի ու Պուտլի մեծ բանակը ամ-
սուս 13 ին կը կենար Պաուդձէն. աս բա-
նակը այնպէս ամուր ու աղէկ դիրքով կը
ցերէ աս քաղքիս մէջ ու անոր շրջանակ-
ները՝ որ շատ յոյս կուտայ թէ յաջող ու
փառաւորելէ պիտոր ունենան թէ որ զար-
նը վերու, Եւանէ նորէն Ֆրանսըզներուն
հետ:

(Գաղթի. Ֆրանս:)

Այսպիսով հին կառավարը Ֆրանսայու առաւ-
աս հետեւէ խաղաղները 19 ին, 20 ին, 21 ին,
22 ին, ու 23 ին եղած պատերազմին վրայ:
Աղեքսանդր Մոսկովին կայսրը, ու Պու-
տլի թագաւորը՝ որովհետեւ կորսնցու-
ցին Լուդձէնին մեծ պատերազմը իրենց
ճէնէռաւներուն ըրած սխալմունքներուն
համար, աս պատճառաւ որոշեցին՝ որ նո-
րէն զարնը վն Ֆրանսըզներուն հետ Պաուդ-
ձէնին ու Հաբսբուրգին կողմերը՝ ուրտեղ որ
ժողովեցին իրենց ամմէն դորուհները Վիս-
թօլայէն ու ուրիշ տեղերէն, և որչափ որ
արհեստնաւ գործք կը ընար տեսնալ՝ ամ-
րացուց աս տեղերը այնպէս սառտիկ՝ որ
պատերազմը չեղած Մոսկովները միտքեր-
նին դրերէին՝ թէ այսպիսի ուժով անտա-
րակոյս իրենք վաստակին պիտոր պատե-
րազմը:

Թա.

Թարանթօի Տուբան՝ որ կըհրամայէր 11 երորդ Ֆրանսըզի բանակի դունդին, ամսուս 15 ին ճամբայ ելաւ Պիսքէօսկէն, ապէն, ու հասաւ նոյնօրը իրիկվան դէմ Պաուզձէնէն Թօփի մէնզիւմը հեռու. աւոր ետէն հասաւ բոլոր Ֆրանսըզին բաւակը:

Նաբօլէօն կայսրը ճամբայ ելաւ Տրէզ-տայէն ամսուս 18 ին, ու Հարթաւ անցուց գիւրը: Ամսուս 19 ին առաւօտեան սահալ թը 10 ին հասաւ Պաուզձէնին առջևը. բոլոր, օրը պատառած էր հոս տեղը խնայելու Մոսկովէներուն բանակին դիրքը ու կարգը: Հոստեղս էին Պարբլաի Թօլլի, Լանփերօն ու Սասս Մոսկովի Ճէնէնալը ներուն գունդերը. նմանապէս Քլէիսթ Պրուշի Ճէնէնալին գունդնալ միացերէր ասոնց հետ, և թիւը բոլոր բանակին կը հասնէր 160 հազար հոգի:

Ամսուս 19 ին իրիկունը Մոսկովին բաւակը կարգաւորված էր աս հետեւէ՝ կերպով. բանակին ձախ թևը կռթնէրէր ան լեռներուն վրայ՝ որ գոցված էր շատ անտառներով, ու ուղղահայեայն Սրէէ հետին ընթացքին հետ, գրեթէ մէկ մըն հեռու Պաուզձէնէն ուր տեղ էր բանակին կեդրոնը. աս քաղքիս չորս կողմերը շատ պատնէշներ ու ամրոցներ շինեցին Մոսկովները՝ ամբացնելու ու տախտկոյնելու համար բանակին կեդրոնը. աջ թևը՝ կրկէնար ամրոցներուն քենարները եղած լիճերուն եզերքները՝ ուսկիցոր կըպաշտպանէին Սրէէ գետին բերանները. աս էր առջի բանակին դիրքը:

Կտենըվէր յայտնի 3 հազար կանգուն հեռու դէպ ի ետեի կողմը աս առջի դիրքին՝ որ շատ շինուածքներ ու գործողութիւններ կըլարկոր, ասով խնացվեցաւ թէ երկրորդ բանակմընալ կըկարգադրվէր. կոր հոն. աս ետեի բանակին ձախ թևը՝ երկու հազար կանգուն ետե էր առջի բաւակին ձախ թևէն, ու էր Հըքսբերքս գեղին առջևը. կեդրոնը բանակին կրկէնար 3 գեղն մէջ՝ որոնք չորս կողմէն պատած էին ամրոցներով պատնէշներով, աջ թևնալ կրկէնար ամրոցապէս առջի բանակին կեցած դրից ետևը. 2 բանակին ճախառնալ միոնուկէս հեռու էր Ֆրանսըզներուն բանակէն:

Ամսուս 19 ին առաւօտեան սահալթը 3 ին

Ֆրանսըզին բանակին դիրքը էր աս հետեւէ՝ կերպով. աջ կողմը կռթնած էր Սրէէ գետին ձախ եզերքին լեռներուն, մէջ տեղը աս բանակին ու Մոսկովի բանակին ձախ թևին՝ կար ձորմը քէէէ. աս Ֆրանսըզի գունդին կըհրամայէր Ռէճճիլօյի Տուբան: Թարանթօի Տուբան կրկէնար իրեն գունդովը Պաուզձէնին ու Տրէզտային ճամբուն օտթան: Ռաիուզայի Տուբան կրկէնար Պաուզձէնին ձախ կողմը՝ Նիէմէնսը. հուզձ գեղին առջևը: Պէսթանաւ Ճէնէնալ կրկէնար Ռաիուզայի տուբային ձախ կողմը. Մոսկովին Բրինլիքէն, Ճէնէնալ Լեռնիսթը, Ճէնէնալ Ռէնիէնը կրկէնային Հօիէսկէսաւ՝ Պէսթին երթալու ճամբուն մէջ. ասոնք էին Ֆրանսըզի բանակին ձախ թևին ետևը ու էին բանակին շարքէն քէէ գունդ:

Մոսկովները երբոր խնացան թէ մէկ մենծ Ֆրանսըզի իռմըր կըհասնիկոր Հօիէսկէսաւ՝ կասկածեցան չըլայ թէ Նաբօլէօն կայսրը միտքը դրած ըլլայ ուրիշ դիրք բռնելու. իրեն բանակին աջ թևը՝ փոխելու համար պատերազմին դիրքը. աս արջ հանելու իրենց շինած պատնէշները ամրոցները, նաև կարծեցին թէ աս Ֆրանսըզին գունդը կըբաղկանայ 18 կամ 20 հազարէ՝ անոր համար շուտմը առաւօտեան սահալթը չորսին որոշեցին՝ որ աս Ֆրանսըզի գունդին դէմ երթայ Եօթ Ճէնէնալը 12 հազար Պրուշով, ու Պարբլաի Թօլլի Ճէնէնալը 18 հազար մոսկովով: Մոսկովները եկան կեցան Քլէս գեղին առջևը. իսկ Պրուշները բանակեցան Պէիսիկին առջև:

Աս միջոցիս Պէսթանաւ Ճէնէնալը ի տալական գունդով հասաւ Քէիլքալաթ. հա՛ Ֆրանսըզներուն մեծ բանակին զատված գունդերուն հալորդակցութիւնը պահելու համար: Կեսօրը հասաւ Բէիլի Ֆրանսըզին Ճէնէնալը Մոսկովներուն առջևը խիստ գէշ կարգովը. ամենին շինայեցաւ ու չըգուշացաւ իրեն քովի եղած մօտիկ անտառներէն. կարգադրեց իրեն բանակին խումբերը խիստ գէշ կերպով:

Սահալթը 4 ին կեսօրէն ետև Մոսկովները Պրուշները մէկէն վաղեցին ասոնց վրէժարկին ջրօճէցին աս Ֆրանսըզին բանակը, ու առին Քէիլքալաթի հա գեղը. աս զարնըվելուն մէջ կորոնցուցին Ֆրանսըզները 600 զինուոր, 2 Թօփ, 3 մենծ պարուծի անտուկ:

անտուհ. ասոնցան զատ վերաւորվեցաւ Խաւարական դունդին երկգական Ճէնէաւը որուն անունը էր Պալաթհիէն: Վալմի Բոնթէն աս միջոցին հասաւ օրնութի մէկ քանի ձիաւորներով ու գլուխ եղած աս Խաւարական դունդին առաւ նորէն դեղը Մոսկովներուն ձեռքէն. ասոնք հոստեղը աս գործքը ընելու ժամանակ Լուիսթօն Ֆրանսըզի Ճէնէաւին դունդնալ՝ որոնց գլխաւորը էր Մոսքայի Բրինչիբէն, ճամբայ ելաւ Հօիէսվէնտայէն՝ խառնափնդուրելու համար Մոսկովի բանակին դիրքը, ու հասաւ Վէիստիկ, մտաւ աս գունդսալ պատերազմի մէջ, ու պատերազմը երկու կողմանէաւ սաստիկացաւ: Ճէնէաւը Եօնքին բանակը բոլորովին բժանայ պիտոր ելէր՝ Թէ որ Ֆրանսըզին զօրքը անցնելու ջըլային մէկ նեղ տեղէմը ետեւուն իյնալու Խօւլափը ընելու համար: Իրեք չէյրէկ պատերազմ ընէլէն ետեւ Ֆրանսըզները առին Վէիստիկ դեղը:

Ամսուս 20 ին առաւօտեան սահաթը 8 ին Նաբօլէօն կայսրը դնաց Պաուգձէնին ետեւի բարձր տեղերը, ու կարգաւորեց իրեն բանակը նոր կարգովն, կէսօրվան ատեն սկսաւ պատերազմը. 6 սահաթ օտափէկ մէկզմէկ Թօփոսեւէն ետեւ Քօմբանի Ֆրանսըզին Ճէնէաւը առաւ Մոսկովներէն Պաուգձէնը. Պօնէթ Ճէնէաւը առաւ կրակի զօրով մէկ բարձր տեղմընալ՝ որով դիւրութիւն Մոսկովի բանակին կեդրոնը գրաւեցին անկից ետեւ: Իրիկվան սահաթը 7 ին Մոսկովները Պոուշները ետ քաշվեցան մինչև իրենց երկրորդ կարգաւորված բանակը: Պէնթուանտ Ֆրանսըզին Ճէնէաւը անցաւ Սըրէէ գետը մէկ պզտիկ ճիւղէմը: Մոսկովները շատ դէմ կեցան ու չիարվին Ֆրանսըզին ան բարձր տեղերը՝ ուսկից որ կըստապանէին իրենց բանակին աջ թեւը:

Ամսուս 20 ին իրիկվան սահաթը 8 ին Նաբօլէօն կայսրը մտաւ Պաուգձէն. աս տեղացիները ընդունեցան զկայսր ինչպէս որ պէտք էր ընդունիլնէ. աս օրս որ կըլնայ ըովիլ Պատերազմը Պաուգձէնի էր մէկ առաջաւանդով Վուրթթէնի պատերազմին. վերի պատմած պատերազմին համար Մոսկովներուն շինած 300 ամրոյքը, պատնէշները ու ուրիշ շէնքերը բոլոր պարսպ էլան:

Ամսուս 21 ին առաւօտեան սահաթը 5 ին կայսրը դնաց Պաուգձէնին անդին եղած բարձր տեղերը, հոստեղը՝ որ կըստապանէր Մոսկովի բանակին ձախ թեւը, կըրակ կընէրկոր Ռէճճիօյի Տուքային վրայ. աս աղէկ դիրքերը որովհետեւ Մոսկովին ձեռքէն էր, անոր համար իրեն բանակին մենծ զօրութեամբ հոս բերերէր, աս տեղերը ձեռքէն չիհանելու համար: Նաբօլէօն կայսրը հրամայեց Ռէճճիօյի ու Թարանթօի Տուքաներուն՝ որ աղէկ ուժով զարնովին աս տեղին հետ, մինչև որ ինքը նորէն մէկ դիրքմը փոխէ ու Մոսկովները չիփոխընէ: Սահաթը 11 ին Ռակուզայի Տուքան հեռացաւ աս տեղէն հազար կանգունի չափ, ու հոնտեղը Մոսկովներուն շինած ամրոյներուն առջևը սկսաւ սաստիկ Թօփոսեւ զանոնք. ետեւ պահած հետեւակ ու ձիաւոր զօրքերը դիւրութեմը էլան աջ կողմէն ձախ կողմէն, առաջ երթալու հիմ: Մոսկովները չիփոխեցան Թէ ո՞ր կողմէն ալ դէօք պիտոր զարնովի, վնդի Ֆրանսըզներուն զանազան շարժումները չէին իմացընէր անոնց՝ իրենց միտքը:

Այս ժամանակս Մոսքայի Բրինչիբէն Բլէքսին առջևը խառնափնդորեց Թշաւ միին կարգը ու անցաւ Սըրէէ գետը փակընէլով իրեն առջևի Թշաւմիները մինչև Բրէշիթ գեղը: Սահաթը 10 ին Մոսքայի Բրինչիբէն առաւ աս դեղնալ, բայց որով հետեւ Մոսկովին ետեւ զօրքը առաջ դացերէր պաշարելու համար բանակը, աս պատճառաւ զՄոսքայի Բրինչիբէն վըռն տեցին բոլոր իրեն գունդովը, ու Բրէշիթ գեղը նորէն առին: Տալմացիայի Տուքան սկսաւ երևնալ բանակին մէջ սահաթը մէկին կէսօրէն ետեւ: Մոսկովները որ ամմէն վտանգ յանձն առերէին ու ստոտիկ կատաղութիւն կըստապանէին Ֆրանսըզներուն հետ, արդեւեցին Տալմացիայի Տուքային զարնովիլը՝ ուղ զի աղէկմը յաղթեն Մոսքայի Բրինչիբէն. Նաբօլէօն կայսրը՝ իրեն բանակին ձախ կողմը հասաւ 20 մի. նութի մէջ պահապան զօրաց դունդով ու Լաթօռ-Մօլուռի Ճէնէաւին 4 գունդովը, ու շատ Թօփերով: Տէվօ Ֆրանսըզին Ճէնէաւը շուտմը շինել արլաւ Թօփի պատնէշներ, ու Թօփերը ջըտիկց Մոսկովներուն վրայ՝ որոնք կողմէն առնուլ Ֆրանսըզի բանակին դիրքը: Տեւրօլուէ

ու

ու Տրուսթ Զէնէնաւները 60 հոտոր ետէկ
Թօփով առաջ գնացին . վերջապէս Թրվիզի
Տուգան Տուսմութիէն Զէնէնաւին գուն
գովը գնաց դէպ 'ի Քլէին-Պաքվիդ՝, ու
Վլարթքէնին, Պառլզէնին ճամբան կըտ
րէց . առ բաներէն Մոսկովները նեղը մը
տած , իրենց բանակի աջ Թեւին զօրքը բո
լոր առ կողմը բերին՝ հաստեղը աղէկմը դէմ
դնելու համար ֆրանսըզներուն . առաջ
գնաց Մուքայի Բրինչիբէն ու առաւ Բրէ
խտիկ գեղը՝ փախցնելով հոնտեղի զօրքը :

Կէսօրէն ետև սահաթը 3 ին դեռ հիւ
մէկ կողմը ապահով չէր պատերազմը վազ
տրելու . խէմը այսպէս պատերազմէն
ետև Կաբօէօն կայսրը խնացուց մէկ կեր
պով իրեն բանակին Թէ պատերազմը ի
րենք վատրկեցան : Երբոր տեսան Մոս
կովները Թէ իրենց բանակին աջ Թեւ ուր
տեղ էր իրենց մենծ զօրութիւն յաղթովե
ցաւ , սկսան քիչ քիչ ետ քաշվիլ , և քիչ ա
տենէն սկսան փախչիլ . իրիկվան սահաթը
7 ին Մուքայի Բրինչիբէն ու Լոսիսթօն Զէ
նէնաւը մօտն Վլարթքէն . հրամայվեցաւ
Ռակուդայի Տուգային որ երջալ դէպ 'ի
ան կողմը՝ ուրտեղ դացերէր քիւմը առաջ
պահապան ըսված դունդը . հասաւ հոն
տեղը ու գրաւեց բոլոր Մոսկովին պար
պած ամրոցները , և ան գեղերը՝ որ Մոս
կովները պատերազմէն առաջ ամրացուցե
րէին . ամրոցներով պատնէշներով . ասկից
ետև գնաց դէպ 'ի ՀօքՏքիբէն , և այնպէս
ձգեց Թշնամիին ձախ կողմին գիրքը՝ որ շատ
մարդ զայ ըրաւ Մոսկովներէն :

Կաբօէօն կայսրը գիւրը անցուց իրեն
պահապան գունդին մէջը Քլէին-ՊաքՏ
վիդ՝ . բանակին տեղը լցուն Մոսկովի
մեռածներով ու վերաորվածներով մնաց
ֆրանսըզին ձեռքը :

Մնուս 22 ին առաւօտեան սահաթը 4 ին
ֆրանսըզի զօրքը սկսաւ առաջ քաշել .
Մոսկովները բոլոր գիւրը փախելու հետ
էին , մինչև դացին հասան Ռէիքէնպաք .
հին ետևի բարձր տեղերը : Մոսկովները
մինչև աս առենը չէին տեսած ֆրանսըզին
ձիւարները :

Լէֆէպրէ Տէնսուսթէն ֆրանսըզին
Զէնէնաւը 1500 ձիւարով Ռէիքէնպաք

հին գաղտերուն մէջ ճակատեցաւ : Մոս
կովները առջի բերանը կարծելով Թէ մի
այն ասոնք են , ասոնց առջև հանեցին մէկ
ձիւարներու դունդմը ու ետևէն կըլտա
րաստէին ուրիշ դունդեր . աս սահաթս հա
սաւ ֆրանսըզներուն օգնութիւն Լաթօն
Մօպուռկ Զէնէնաւը իրեն 14 հազար
ձիւարով ֆրանսըզի ու Սպարսնիացի զը
րահաւորներով , սկսան զարնովել , ու պա
տերազմը խիտ տաքցաւ : Մոսկովները եր
բոր իրենց կարծեացը դէմ տեսան առջև
նին 15 , 16 հազար ձիւար , ետ սկսան
քաշվիլ : Աս ձիւարներուն պատերազմին
մէջը Պրուիէն ֆրանսըզի են անուանի Զէ
նէնաւներէն մէկը կորսնցուց ամբողջ մէկ
ազգրը պաճաւը Թօփիմը կիւլէով : Ռէնիէն
Զէնէնաւը գնաց Սպարսնիացիներուն գուն
դով Ռէիքէնպաքէն ան գին եղած բարձր
տեղերուն վր , ու ինկաւ Թշնամիին ետևէն
մինչև Հօթթէնաօրֆ գեղը : Մնուս 20 ին
21 ին եղած պատերազմներուն մէջ ֆրան
սըզին կողմէն Վիդէմպէնկի ֆրանսըզէ
մօն ու Լօրէնչէ Զէնէնաւները վիրա
ւորվեցան . 12 հազար մարդ զայ եղաւ մեռ
նոցներով վերաորվածներով . աս անգամ
ֆրանսըզի գաղթեմաները չեն ըսեր որչափ
մարդ զայ եղաւ Մոսկովներէն :

Պատերազմը ըմբռնալու ատենները պա
տահեցաւ մէկ խղճալի գիպուածքմը՝ որ
ամմէն բան մոռցուց ֆրանսըզներուն : Ավ
սուս 22 ին , սահաթը 7 ին իրիկվան դէմ
Տօրուք ֆրիուլի Տուգային (որ էր էն մենծ
Զէնէնաւներէն մէկը ֆրանսըզի բանա
կին) կեցած մէկ պղտիկ բլուրիմը վրայ
կընօսէրկոր Թրվիզի Տուգային , ու Քիւ
թէնէն Զէնէնաւին հետ , իրենալ ոտքի
վրայ կեցած , և բաւականապէս ալ հեռու
էին պատերազմի կրակէն . ինչ եղաւ մարդ
չըգիտէր էն վերջի պատերազմի կիւլէնե
րէն մէկը՝ որ նետվեցաւ Մոսկովի բանա
կէն , եկաւ զարկաւ Թրվիզի Տուգային , ու
բոլոր աղիքները աստիս անդին ցրուած դե
տին ձգեց , նոյն կիւլէն անցաւ անկից՝ ու
զարկաւ սպաննեց հոն Քիւթէնէն Զէնէ
նաւին , վերջը զարկաւ ֆրիուլի Տուգային
նալ , բայց աս 12 սահաթ վերջը մեռաւ :

Աս պատմութիւնը Լեպրէ Լեպրէնի յաւերթին մէջ :

Աս գործքն՝ որ է պատմութիւն հիմախկան ատենին , տասնըհինգ օրը մէյմը կըտրուի .
ԻՎԵՆԵՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ :